

Jan Pohunek

Fabián, víly a čučky:
nadpřirozené bytosti
a trampská próza

1 Úvod

Trávení volného času v přírodě je jedním z definujících rysů českého trampského hnutí. Vlastní interakce trampů s přírodním prostředím nicméně může nabývat celé řady různých forem, od prostého občasného pobytu v přírodě přes dlouhodobé obývání a zabydlování oblíbených míst až po reflexi krajiny v umělecké tvorbě nebo i některých podobách spirituality.¹ Obdobně pestré jsou i způsoby, jakými je krajina trampy symbolicky uchopována a konceptualizována. Už v memoárech, kronikách a publicistice z první republiky můžeme vysledovat, že volnou československou krajinu, v této době nejčastěji reprezentovanou zalesněnými údolími řek a jejich přítoků, řada trampů vnímala jako jisté útočiště stojící v protikladu k měšťanské a industriální společnosti, jako místo, kde je možné občerstvit svoje síly² a případně i směřovat, slovy zakladatele českého woodcraftu Miloše Seiferta, „přírodou a životem k čistému lidství“.³ Zároveň ale sloužila také jako dobrodružné hřiště, romantická kulisa, která s trochou vědomé nadsázky zpřítomňovala scenérie oblíbených westernových románů a filmů,⁴ a jako prostor, kam trampové promítali svou identitu a estetické cítění například prostřednictvím vytváření vlastních pomístních názvů.⁵ Tato důvěrná znalost krajiny i její romantické výklady se pak odrážely zejména v hudební a literární tvorbě.⁶

1 K základní orientaci v tématu viz např. Čuprová, Jolana: *Současný tramping a jeho environmentální aspekty*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Brno 2011.

2 Toto téma a další relevantní aspekty trampingu diskutuje Randák, Jan: Počátky československého trampingu: fenomén jako vůle a představa? In: *Ve službách československého porozumění/porozumenia. Pocta Vojtovi Čelkovi*. Eds. Ivan Guba, Michal Macháček, Marek Syrný. Československé dokumentační středisko, o.p.s., Praha 2016, s. 141–153.

3 Seifert, Miloš: *Přírodou a životem k čistému lidství – příručka českých junáků*. Dědictví Komenského, Praha 1920.

4 Podrobněji viz např. Pohunek, Jan – Špringl, Jan: Až zabloudíš v ten kraj... Krajinou českého trampingu. *Dějiny a současnost* 35, 2013, č. 4, s. 15–17.

5 K tématu viz např. Pohunek, Jan: Ohniště vyhaslá i nová – svědectví trampských toponym v Čechách. In: *Toponyma – kulturní dědictví a paměť míst*. Ed. Jiří David. Ostravská univerzita, Ostrava 2016, s. 170–179.

6 Trampská literární tvorba je poměrně pestrá a její hranice nejsou zcela ostré. Primárně tímto termínem rozumím literární produkci trampů, která se odehrává v trampském prostředí nebo z něj volbou použitých prostředků jinak vychází a jež je určena především trampskému publiku. Některé z dále uváděných textů splňují pouze část těchto kritérií, ale přesto mohly mít na trampskou tvorbu významný dopad (např. *Bohatýrská trilogie*, jejíž autoři měli k trampingu vztah spíše okrajový, ale která z trampingu výrazově a tematicky vychází, s pochopením ho satirizuje a byla trampy zpětně akceptována). Stranou nechávám naopak texty, jejichž autoři sice jsou trampové, ale v nichž není tramping nijak reflektován, například sci-fi tvorbu Jaroslava Velinského – Kapitána Kida.

Umělecké reflexe trampského vztahu k přírodě a krajině představují zajímavou, širokou a dosud ne zcela prozkoumanou půdu pro historické a literárněvědné, popřípadě etnologické bádání. Zároveň jde ale o téma, u něž je jeho rozsah často na překážku. Vzhledem k tomu, že se většina trampských aktivit odehrává v přírodě, je totiž například obtížné stanovit při analýze textů relevantní dělicí linii mezi těmi díly, v nichž je příroda pouze kulisou, při jejímž utváření nesledoval autor žádný zásadní tvůrčí záměr, a těmi, které mohou o jejím vnímání a estetické interpretaci vypovědět více.

Jednou z možných cest, jak přistupovat k tomuto tématu, je zaměřit se na ta díla, v nichž jsou různé aspekty přírodního prostředí personifikovány a prostor navštěvovaný trampy se stává nejen kulisou, ale prostřednictvím různých postav i samostatným nadpřirozeně působícím aktérem. Zejména fantaskní texty popisující nadpřirozené entity nebo jevy vyskytující se v trampy navštěvované krajině mají tu výhodu, že nám snáze umožňují oddělit osobní každodenní zkušenost od fikce, přímé tlumočení skutečnosti od autorského tvůrčího postupu. Jednotlivé motivy jsou zde vybírány z obecné kulturní domény a vsazovány do prostředí, kam „patří“, ale kde se ve skutečnosti nevyskytují. Například povídka o setkání s hajným může být založena na skutečné každodenní události, povídka o setkání s hejkalem oproti tomu popisuje něco nevšedního a fikčního a vyžaduje větší autorský vklad. Musí být také tvůrčím způsobem zasazena do kontextu, který jí umožní uchovat si alespoň relativní věrohodnost, a tím zároveň vypovídá i o vnímání tohoto přírodního kontextu samotného.

Jeden z klíčů k interpretaci vztahu trampů k přírodě tak spočívá na pomezí fantastické beletrie a folkloru. Následující text se pokusí předvést, jak se užívání fantaskních témat a postav zasazených do přírody v trampské literatuře vyvíjelo, odkud čerpalo inspiraci a co nám může říci o estetické percepci navštěvované krajiny. Pramenně vychází primárně z trampské literární tvorby zachycené v citovaných časopisech, sbornících z literárních soutěží či v dalších publikacích a písemných pramenech. Jako základní korpus textů, ve kterém byly fantastické motivy dohledávány, byly zvoleny především trampské časopisy s celorepublikovým dosahem (všechny tři inkarnace časopisu *Tramp* z doby první republiky, závěru šedesátých let a devadesátých let, *Ahoj na neděli* ze třicátých let, *Puchejř* vycházející od devadesátých let), vybrané regionální samizdaty a poloamatérské časopisy, u kterých bylo možné projít celou souvislou řadu jednotlivých vydání (*Dým*, *Oslavské boudy*, *Brdská vločka*, *Roverská sosna*, *Vitamín Kř*) a trampská literatura publikovaná samostatně podle autorů

a nakladatelství včetně výstupů ze soutěže Trapsavec.⁷ Dále byly fulltextově na vybraná charakteristická slova (označení nadpřirozených bytostí, pojmenování žánrů) prohledávány archivní a literární prameny shromážděné spoluřešiteli grantového projektu, jemuž je tato studie dedikována, během široce pojatých systematických rešerší k tématu trampingu v knihovnách a archivech na území ČR. Při rešerších byl brán ohled i na frekvenci zastoupení zmiňovaných motivů v daném prameni či typu pramenů (např. prvorepublikových časopisech, u nichž byla velká část zjištění negativní).

2 Fantaskní motivy v trampské literatuře a folkloru

Fantaskní motivy v trampské literatuře a folkloru je možné rozdělit do několika významových celků v závislosti na jejich roli a způsobu využití v narativu. První skupinu zde představují příběhy, které popisují setkání s nadpřirozenem, aniž by bylo nutně vnímáno jako fikce – jde například o vyličení nezvyklého osobního zážitku nebo události, která se údajně skutečně stala,⁸ často s pevnou vazbou na konkrétní místo. Uvěřitelnost zde, podobně jako u jiných současných pověstí,⁹ není bezpodmínečná, příběh je ale prezentován jako něco, co by mohla být alespoň potenciálně pravda, nebo čemu by někdo jiný věřit mohl.¹⁰ Vlastní rozhodnutí o věrohodnosti vyprávění tak může vypravěč

7 Trapsavec je nejvýznamnější a nejstabilnější trampská amatérská literární soutěž. Byla založena v roce 1971 a probíhá do současnosti. Vyhlašována je jednou ročně, každý účastník může zaslat tři prozaické příspěvky (vzhledem k omezenému hornímu rozsahu textů jde obvykle o povídky) a tři básně. Příspěvky jsou anonymizovány, vyhodnocovány anonymní porotou, která se s každým ročníkem obměňuje, a vyhlašovány na výročním ohni Trapsavce. Organizátoři byli v průběhu trvání soutěže různí, v současnosti soutěž koordinuje Jan Frána – Hafran z Plzně. Ke každému ročníku se vydává sborník vítězných příspěvků ve všech třech kategoriích (mladí autoři, hlavní kategorie a „oldpsavci“ – autoři, kteří se již alespoň třikrát umístili) a řada povídek a básní je později publikována zejména v trampských časopisech nebo různých drobných sbírkách. V posledních letech je každoročně do soutěže zasíláno cca 80 povídek a 130 básní.

8 Literární zpracování takového údajného zážitku viz např. Ronny: Hrad. *Roverská sosna* 2012, č. 1, s. 7–8, nebo Tony: Víla zubnička. *Vitámín Kř* 2012, č. 8, s. 10.

9 Ellis, Bill: *Aliens, ghosts and cults. Legends we live*. University Press of Mississippi, Jackson 2003, s. 5–6.

10 Existují i případy, kdy je vypravěč zároveň aktérem a je o vlastním nadpřirozeném zážitku přesvědčen. Z hlediska folkloristiky a literárněvědné analýzy není nezbytně nutné takovou zkušenost a priori zpochybňovat, zejména dotýká-li se například i vypravěčovy víry. Lze se ale místo toho zaměřit na rozbor prostředků, s jejichž pomocí je o subjektivním zážitku vyprávěno.

nechat na posluchačích, přičemž přílišné detaily popisu setkání s nadpřirozenem mohou být naopak kontraproduktivní, protože tento interpretační prostor zužují. Existence nadpřirozena tu často představuje přímo pointu příběhu a tajemný charakter vyprávění jej činí atraktivním i pro osoby, které mu nevěří, ale mají pozitivní vztah k romantické estetice, v jejímž rámci mohou být mysteriózní a hororové prvky akceptovány kladně, protože vzbuzují silné emoce a nabízejí alternativu ke každodennímu banálnímu životu. Fantaskní historka rovněž často ozvláštňuje navštěvované místo nebo slouží ke strašení nováčků a zelenáčů, jako součást zkoušky odvahy či prostě k ukrácení dlouhé chvíle.¹¹ Trampský folklor má v těchto svých aspektech poměrně blízko k „děťstějšimu“ folkloru tábornických oddílů s jeho táborovými strašidly nebo i pseudothrillery, tedy humornými hororovými příběhy stavěnými na postupném budování napětí završeném absurdní pointou.¹² Míra vnímané věrohodnosti vyprávění se v takových případech může zásadně lišit mezi vypravěčem a jeho posluchači nebo mezi začátkem příběhu a jeho pointou.

Zatímco s folklornějšími, osobnějšími vyprávěními této první skupiny se lze setkat u táborových ohňů nebo třeba v internetových diskusích, další tři základní typy literárních textů využívajících fantastické motivy se již vyskytují především na stránkách trampských časopisů, literárních antologií a také na webových stránkách. Nejblíže k folklorním podáním mají příběhy s fantaskními motivy, které jsou sice zasazeny do trampského prostředí a snaží se o udržení jisté koherence s reálným světem, ale jsou literárně konstruovány a od čtenáře se již nutně neočekává, že bude příběh považovat za věrohodný, i když může být skutečnými událostmi inspirován.¹³ Obvykle jde o strašidelné povídky,¹⁴ literární zpracování známých témat (např. některých lokálních pověstí)¹⁵ nebo o příběhy o podivných náhodách, předtuchách a dalších potenciálně paranormálních jevech.¹⁶ Pointa příběhu je zde zpravidla postavena na konfrontaci s nadpřirozenem, které nemusí

11 V trampské literatuře takové způsoby využití nadpřirozených motivů beletristicky rozpracovávají např. Šmíd, Zdeněk: Pomsta bílého mnicha. *Tramp* 1969, č. 4, s. 2–3, nebo Žák, Gustav: A přece straší. *Tramp* 1969, č. 5, s. 4.

12 Janeček, Petr: Černá sanitka. Plot, Praha 2006, s. 272–283; týž: Černá sanitka: druhá žeň. Plot, Praha 2007, s. 288–309.

13 Např. Antony, Michael: Noc zúctování. Sdružení Avalon, Praha 2003, s. 10–12. Povídka o napadení neznámou silou během noclehu v lese je zřejmě inspirována údajným osobním zážitkem, viz Pohunek, Jan: Stíny mezi stromy. *Extravilán v současných pověstech*. Národní muzeum, Praha 2015, s. 142.

14 Např. Lobo: Řetizek. *Tramp* 1994, č. 9 (září–říjen), s. 4.

15 Lahoda, Ladislav: Pověsti Ameriky. Společnost CMA, místo vydání neuvedeno, 1999.

16 Např. Ryvola, Wabi: Prokletá vůně hor. Sdružení Avalon, Praha 2007, s. 24–26.

být nutně nebezpečné, ale zachovává si jistou míru tajemna. Aktéry příběhu jsou nejčastěji trampové, již se dostanou do nezvyklé situace.

O něco dále a za poněkud neostrou hranicí pak stojí třetí skupina příběhů, které se svým zasazením, postavami nebo dějem ocitají již mimo věrohodnou zkušenost s reálným světem. Patří sem zejména humoristické texty, parafráze pohádek, texty plně přenášející inventář fantasy a sci-fi literatury do trampského prostředí nebo příběhy s trampskými hrdiny odehrávající se v nereálných kulísách, ať už jde o budoucnost,¹⁷ alternativní historii, současný svět s jednoznačně odlišnými výraznými reáliemi¹⁸ nebo třeba záhrobí.¹⁹ V těchto případech už může být hrdinou i samotná nadpřirozená bytost, která poskytuje svůj úhel pohledu na trampy, samotné nadpřirozeno je často prezentováno jako něco vcelku všedního – zatímco ve folklorních vyprávěních a „realistických“ povídkách může setkání se strašidlem vést hrdinu třeba až k přehodnocení vlastního světonázoru, u ryze fantastických povídek je spíš příležitostí k zalomení palce²⁰ a diskusi o tom, jak se dneska straší.

Za čtvrtou významnou skupinu vyprávění s fantastickými motivy v rámci tohoto spektra lze označit texty, jež spadají žánrově a svým zasazením mimo tramping, ale jejichž autory jsou trampové, kteří do nich občas vnášejí dílčí trampské motivy. Je ale otázkou, zda takové povídky nebo celé knihy označovat za trampskou fantastickou literaturu – namísto průniku fantastična do trampských textů zde jde spíš o spojení osobou autora nebo o občasné výskyty trampských motivů ve sci-fi, fantasy a hororu.²¹

3 Trampské fantaskno v průběhu času

Míra výskytu fantastických motivů v trampské literatuře se nedrží na konstantní úrovni a zřejmě odráží i obecný vztah k fantastice jako literárnímu žánru během 20. a 21. století. V období první republiky se na stránkách trampských či trampům určených časopisů s fantastikou příliš často nesetkáváme,

17 Např. Tony: Bludný kořen. *Vitámín Kř* 2010, č. 1, s. 12–14.

18 Např. Valina, Miroslav: *Vičí pouto*. Beletris, Praha 2014.

19 Karelová, Magdalena: Nebe? Nebrat! In: 38. ročník *Trapsavec* 2012. *Sborník trampské literární soutěže*. Avalon, Praha 2012, s. 20–21.

20 Trampský pozdrav – varianta potřesení rukou, při níž se ruce dotknou křížem, podobně jako například při hře v páce.

21 Z výrazných trampských autorů science fiction a fantasy, která se nemusí odehrávat v trampském prostředí, lze jmenovat například Jaroslava Velinského – Kapitána Kida nebo Achille Gregora.

nejčastěji zastoupeným beletristickým žánrem jsou jednoznačně dobrodružné příběhy z exotických částí světa, v časopisech, jako bylo například *Ahoj na neděli*, navíc mnohdy jednoduše přejaté ze zahraniční literatury. To odpovídá obecnému dobovému trendu, kdy se fantastika držela spíše na okraji zájmu a hlavním tématem „rodokapsové“ produkce byly westerny a detektivky.²² Pokud se nadpřirozené motivy vyskytnou, pak jsou autorem uchopeny jako něco nereálného nebo užity čistě v humorné rovině.²³ V jednom ze satirických článků časopisu *Tramp* je dokonce užívání fantastických postav výslovně prezentováno jako fantasmagorický atribut brakových románů.²⁴ Názvy některých dobových trampských osad, které k fantastickým motivům odkazují (např. Údolí chrastících/chřestících duchů, Sedm kostlivců, Upír, Čundrající příšery), je také třeba chápat spíše jako ironická pojmenování odkazující ke členům osady a jejímu internímu humoru.²⁵

Výjimečné postavení v humoristické fantastice meziválečného období má parodické dílo Jaroslava Žáka a Vlastimila Rady reprezentované zejména knihami *Budulínek a Matlafousek čili Vzpoura na parníku Primátor Dittrich*²⁶ a *Dobrodružství šesti trampů aneb Nové pověsti české. Epopej z válek trampsko-paďourských*.²⁷ Obě knihy, které spolu s parodií gangsterských detektivek *Z tajností žižkovského podsvětí* tvoří takzvanou *Bohatýrskou trilogii*,²⁸ nelze z hlediska původu označit za čistou

22 Čuřín, Michal: Ke kořenům žánru fantasy v české literatuře. In: *Mezi deklamovánkou a románem (proměny žánrů v české a slovenské literatuře)*. Eds. Stanislava Fedrová, Jan Hejk, Alice Jedličková. ÚČL AV ČR, Praha 2006, s. 171. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/slk/data/2005/sbornik/Curin.pdf> [přístup 25. 5. 2018].

23 Např. anonym: Senzační řádění duchů pod Medníkem! Vyvolaný duch Buffalo-Bilův rozbil dva hrnky kafe, židli a dvě vejce ve skle. *Tramp* 1929, č. 3, s. 8. Zřejmě jde o nadsazený popis improvizovaného recesistického dramatického výstupu.

24 „I. Blb (dojatě): ‚Jak tvoříte, barde?‘

Mistr (vzrušeně vyskočí): ‚Oh, zcela originelně, ujišťuji vás! Mám ve své pracovní modrou desku, na kterou se ve chvíli inšpirace upjatě dívám. Vidím vidiny: Víly, Krakonoše, trpaslíky, trampa s trampkou, dlabaný kanoe, hory, lesy a skály výsoké... – tyto zjevy hlasitě jmenuji, křičím jako ze sna, načež ustrašená choť vše pečlivě zapisuje. Nu, a z těchto věcí pak společně mastíme román...“

Anonym: Muž, o němž se mluví, aneb kráva zajíce nedohoní. *Tramp* 1931, č. 36, s. 15–16.

25 Srov. Smlsal, Jiří: Kamarádi, astracháni a paďouři. Reprezentace trampingu v časopise *Tramp*. *Studia Ethnologica Pragensia* 2017, č. 2, s. 79–133; Hurikán, Bob: *Dějiny trampingu*. Novinář, Praha 1990, s. 113.

26 Rada, Vlastimil – Jack, Jerry: *Budulínek a Matlafousek čili Vzpoura na parníku „Primátor Dittrich“*. Adolf Synek, Praha 1930.

27 Rada, Vlastimil – Žák, Jaroslav: *Dobrodružství šesti trampů aneb Nové pověsti české. Epopej z válek trampsko-paďourských*. Fr. Borový, Praha 1933.

28 Nazýváno podle souborného vydání Rada, Vlastimil – Žák, Jaroslav: *Bohatýrská trilogie*. SNKLHU, Praha 1959.

trampskou literaturu. Jejich autoři byli s trampingem seznámeni a sympatizovali s ním, ale nelze je považovat za ortodoxní trampy a knihy samotné jsou především nevázanou, široce pojatou parodií řady literárních žánrů od šestákových kovbojek až po tvorbu kanonických autorů české literatury 19. a první poloviny 20. století. Ústřední děj, který sleduje osudy šestice trampů od vzpoury na vltavském parníku až po epickou bitvu mezi trampskými a padourskými vojsky poblíž fiktivního městečka Kozodoje, je lemován celou řadou odboček, vložených povídek a parodických variací různých literárních žánrů a nabývá až postmoderního charakteru. Výskyt nadpřirozených prvků, zejména různých duchů, je zde častý, ať už jde o prokletý gramofon oslovující skauty na vandru hlasem protivného pedagoga, duchy dvou utopených kanadských žertěů, nadpřirozeného patrona pražských tramvajáků, ducha četníka, který zemřel při neúspěšném pronásledování trampů a straší v odlehlé rokli²⁹ či další. Jakkoli ne všechny tyto postavy mají přímý vztah k trampskému prostředí, o dílu jako takovém to říci lze a bylo také trampy přijato příznivě a je mezi nimi dodnes široce známo.

Neznamená to, že by nutně zcela všem tehdejším trampům chyběl mysticko-romantický pohled na přírodu, v širokém spektru romantizujících motivů, které většinově používali, ale fantastično nebo odkazy na lokální démonické postavy nehrály významnou roli. Jako příklad takového pohledu na svět může posloužit esej Josefa Trojana *Stan u mrtvé myši*, otištěná v roce 1929 rovněž v časopise *Tramp*, která je z velké části romantizující až poetickou úvahou o životě pravěkých lovců coby místních předchůdců trampů. Je uvedena slovy:

„Nemáme to štěstí, abychom jako naši předkové potkávali v polích polednice, v lesích pidimužíky, překrásné víly a staré čarodějnice. Nic nadpřirozeného se kamarádi neděje, a to je škoda. Poněvadž člověk miluje změnu a překvapení. Miluje nebezpečí, z něhož se nakonec šťastně vyvázne. Miluje romantiku, bez níž žádné století a žádná doba nemohla žít. Milujeme lesy, vodu, vzduch, slunce. Milujem rychlost, motocykly a rychlé lodě. Milujem všechno, co žije, jásá a rve se o své místo na světě.“³⁰

Příklad trampské ústně předávané pověsti nebo jiného typu strašidelného vyprávění folklorního charakteru není zatím z doby první republiky doložen žádný, byť lze s ohledem na univerzální charakter žánru předpokládat jejich existenci. Jako asi nejstarší známý doklad takového příběhu lze uvést poválečnou vzpomínku Drahoše Šmejce – Kima z trampské osady Sever, která se vztahuje přibližně k letům 1946–1948:

29 Tamtéž, s. 44–46, 80–81, 116–124, 136–140.

30 Trojan, Josef: *Stan u mrtvé myši*. *Tramp* 1929, č. 3, s. 4–5.

„V deštivých a mlhavých dnech podzimu, nebo v zimě, jsme obývali starou ‚dolní‘ Blatenskou pilu. Byla to nádherná, velká roubená pila, klasického jizerskohorského stylu. Bob Hurikán ji opředl historkou o strašící zelené půlnoční lesní paní s dřevěnou nohou, která za větrných nocí roztáčí vodní kolo v suterénu budovy a spouští katr. Pila voněla tlejícím dřevem a kouřem, na pasece před budovou se houfovala jelení zvěř.“³¹

Postupný nárůst fantaskních motivů v trampské tvorbě lze pozorovat až přibližně od druhé poloviny šedesátých let. V rámci oficiálně vydávané fantastické literatury tehdy převažovala „tvrdá“ science fiction, jen postupně opouštějící technologický optimismus a směřující ke kritičtějším tématům.³² V trampské tvorbě se ale vědeckofantastické inspirace zřetelněji neprojeví. Možnost, jak fantaskno do děje trampské povídky zapojit, představovaly spíše texty s postupně budovanou mysteriózní atmosférou, která byla dána více zápletkou nebo prostředím než konkrétní postavou. Jako příklad lze uvést hororovou povídku *Ti dva Jaroslava Velinského - Kapitána Kida*, která zahrnuje motiv cestování v čase během neklidného noclehu na trampské chatě.³³ Nadpřirozené postavy a motivy se objevovaly také v humorně laděných dílech či výrazně stylizovaných „trampských pohádkách“.³⁴ Zajímavý je v tomto ohledu například komiks Jana Vyčítala v prvním čísle časopisu *Stezka*, kde hlavní hrdina navštíví strašidelný mlýn, aby zjistil, že se tam čerti dívají na televizi, a zklamán odchází se slovy: „A já si vždycky myslel, že strašidla jsou poslední romantici - za trest ode dneška na strašidla nevěřím.“³⁵

V trampské literatuře sedmdesátých a osmdesátých let už nebyly fantastické motivy vzácností. Objevovaly se pravidelně v soutěžních povídkách zasílaných do soutěže *Trapsavec*³⁶ nebo četných dalších amatérsky organizovaných literárních

31 Vinklát, Pavel Déčko: *Kronika trampingu v Jizerských horách 1934–2004*. Knihy 555, Liberec 2004, s. 48.

32 Mayerová, Veronika: *Diskurzivní proměny české sci-fi v průběhu 20. století*. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta. České Budějovice 2012, s. 25–34; Neff, Ondřej: Pět etap české fantastiky. In: *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Ed. Ivan Adamovič. Vydavatelství a nakladatelství R3, Praha 1995, s. 17.

33 Velinský, Jaroslav: *Ti dva*. *Camp* 1968, č. 11–12. Strašidla se zde vlastně nevědomky stávají dva hlavní hrdinové.

34 Týž: Kouzelný trsátko. *Stezka* 1968, č. 4, s. 5; Marion: Trampská pohádka. *Tramp* 1969, č. 7–8, s. 2–3, 26; Fyzička: O trampském bohu Pajdovi. *Tramp* 1969, č. 12, s. 3; Pěkelko, Adolf: O čertu, který nechtěl být v pekle. *Tramp* 1971, č. 2, s. 20–21.

35 Vyčítal, Jan: Dobrodružství zálesáka Čajníka různá i hrůzná – 1. Čertův mlýn. *Stezka* 1968, č. 1, nestránkováno.

36 Např. Kavče: Seznámení s trampy z Kohoutkovy komety. *Dým* 1979(?), č. 21 (poprvé publikováno 1973); existenci různých zřetelných módních vln včetně sci-fi a ekologických témat v *Trapsavci* potvrzuje i jedna z dlouhodobých organizátorek a porotkyň soutěže (Synáková, Iva, rozhovor, Podolí u Brna 2. 7. 2017).

soutěží, jako byly tematické Horory.³⁷ Také například na stránkách trapsaveckému okruhu blízkého samizdatu *Dým* vydávaného Stanislavem Zárybnickým - Houlou se od druhé poloviny sedmdesátých let lze setkat s řadou různých fantastických motivů, jako jsou lesní setkání s duchy budoucích trampů, kteří zemřou v jaderné válce,³⁸ satirické až dystopické pohledy do sci-fi budoucnosti trampingu,³⁹ pomsta přírody reprezentované lidožravými mravenci⁴⁰ nebo parodie a parafráze pohádek.⁴¹ Tento rozmach je možné dát do souvislosti s rozvojem domácí fantastické tvorby mimo trampské prostředí po roce 1976. Zejména pro osmdesátá léta byl příznačný nástup nové scifistické autorské generace, jež byla zastoupena jmény jako Jaroslav Veis, Ondřej Neff, Zdeněk Volný a další. Fanoušci sci-fi, pro jejichž aktivity a spolky bývá užíván souhrnný termín SF fandom, se také poprvé organizovali do neformálních sdružení a klubů, které vyvíjely další činnost směřující k propagaci oblíbeného žánru.⁴²

Z hlediska užívání folklorních postav je nutné zmínit, že v osmdesátých letech byl také poprvé publikován vlivný soubor povídek o Hagenovi, fantomovi lomů Amerika v Českém krasu, z pera jeskyňáře Ladislava Lahody.⁴³ Lahodovo pojetí této postavy, nejčastěji zobrazované jako mrtvý nacista, bylo oproti dřívějším fantasknějším orálním podáním realistické,⁴⁴ šlo o uprchlého zločince. Zároveň ale kodifikovalo základní rysy řady příběhů, které se pak v trampském prostředí opakovaně vyskytovaly, a napomohlo k rozšíření povědomí o této postavě. Hagenovské motivy se v trampské próze i písňové

37 Houla: Soutěže 79. *Dým* 1979(?), č. 23; Obdobně se profilovala též soutěž O dřevěného pajduláka s tématem Pohádka, vyhlášená v samizdatu *Pajda* v roce 1980.

38 Týž: Datum. *Dým* 1977, č. 11.

39 Houlbergers, S.: Kapitoly z historie trampské. *Dým* 1977, č. 12; Maruš: Psal se rok 2085. *Dým*, nedat., č. 20; též celé „futuristické“ číslo *Dýmu* – *The smoke*, nedat., č. 123 (555).

40 Maruš: Cesty černých mravenců. *Dým*, nedat., č. 14.

41 Anonym: O perníkovi Občasníku. *Dým*, nedat., č. 18; Řešetlák: Čtveřice trampských pohádek. *Dým*, nedat., č. 19.

42 Farkaš, Martin: *Sci-fi jako obraz doby*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Praha 2004, s. 69–72, 76–77; Neff, Ondřej: Pět etap české fantastiky, s. 19–21.

43 Lahoda, Ladislav: *Pověsti Ameriky*. 2. doplněné vydání. Společnost CMA, místo vydání neuvedeno, 1999. Hagen je nepolapitelný fantom lomů Amerika, který ohrožuje návštěvníky vstupující přes zákaz do podzemí. Zároveň ale občas hraje i roli strážce či populárního turistického symbolu této lokality. Pověsti o Hagenovi vztahující se k různým místům v prostoru lomů byly původně rozšířeny zejména mezi trampy, od 90. let 20. století se ale staly známějšími i díky beletristickým zpracováním, internetu a záhadologické literatuře. Podrobněji viz Pohunek, Jan: Lomy Amerika – etnografie Země nikoho. *Český kras* 33 (2007), 2007, s. 44–55.

44 Rozhovor s Ladislavem Lahodou z 25. 6. 2003, v archivu autora.

tvorbě od této doby objevují v porovnání s ostatními alespoň potenciálně nadpřirozenými poměrně často.⁴⁵

V současnosti tvoří již fantastika trvalou součást trampské prózy. Prakticky v každém ročníku literární soutěže Trapsavec, aktuálně co do počtu přispívajících autorů asi nejživější z trampských literárních soutěží, se na prvních místech umísťuje jedna nebo více povídek s nadpřirozenými nebo vědecko-fantastickými motivy. Podobně jako v předchozích desetiletích se žánrová skladba příběhů pohybuje v širokém spektru od parodií a parafrází pohádek přes humoristické nebo přiznaně nereálné texty až po mysteriózní a hororové⁴⁶ povídky. Zajímavým rysem, který se do trampské prózy také okrajově promítá, je novopohanská nebo obecně new age spiritualita. Ne vždy lze ale bez znalosti kontextu určit, zda je využití takových motivů čistě literární figurou, nebo zda odráží přesvědčení autora.⁴⁷

4 Charakteristické postavy

Trampská fantastická literatura využívá v současnosti (a obecně přinejmenším od sedmdesátých let) některé postavy častěji než jiné. Běžná je zejména inspirace obvyklými typy nadpřirozených bytostí, které můžou být vázány na prostředí, jež trampové navštěvují. V případě folklorních postav je také třeba si uvědomit, že mohou být přejímány nikoli přímo z místních pověstí, ale také prostřednictvím literárních žánrů, jako jsou pohádka nebo fantasy.⁴⁸

Víly a jiné podobné ženské postavy mají v trampské literatuře ambivalentní postavení. Na jedné straně jsou pozitivně vnímanými reprezentacemi přírody⁴⁹ nebo přímo slouží jako ideál ženské krásy a potenciální partnerky osamělých trampů,⁵⁰ na druhou stranu mohou ale, podobně jako jejich folklorní sestřenky, využívat

45 Ne všechny musí ale nutně být inspirovány Lahodovou beletrizací, která poprvé vyšla samizdatově v roce 1987. Předchází jí například povídka Hagen Jaromíra Friče – Billíčka, původně zasláná do Trapsavce v roce 1985, viz Frič, Jaromír: Hagen. In: *Trapsavec – almanach pětadvaceti ročníků trampské literární soutěže*. Sdružení Avalon, Praha – Brno 2001, s. 21.

46 K hororům viz např. Frána, Jan a kol.: *Trampové a příšery. Trapsavecká slezina 2015 20. 11. – 22. 11. 2015, Těnovice*. Jan Frána, Plzeň 2015.

47 Např. Jimmy: Pohádka pro vandraky. *Roverská sosna* 2010, č. 2, s. 8–9.

48 Obsáhlý výčet typických postav, které zde budou diskutovány, podává na ploše jedné povídky například Antony, Michael: *Noc zúčtování*, s. 3–5.

49 Jimmy: Pohádka. *Roverská sosna* 2001, č. 1, s. 6.

50 Např. Antony, Michael: *Noc zúčtování*, s. 20.

svého šarmu k tomu, aby trampa přivedly k záhubě.⁵¹ Obdobně dvojznačné bývají postavy označované jako čarodějnice nebo alespoň odpovídající tomuto typu – buď jde o trampky-kamarádky nadané magickou mocí, obvykle blízko new age spiritualitě,⁵² nebo pohádkově laděné stařeny, které jsou podstatně nebezpečnější.⁵³

Jednoznačnější je postavení nadpřirozených bytostí, jež vystupují v hororově laděných povídkách. Nejčastěji se zde vyskytují různé neurčité démonické postavy⁵⁴ a revenanti, například bývalí vojáci, kteří někdy (navzdory počáteční nevěře ostatních postav v jejich existenci) zahubí hlavního tramského hrdinu, či alespoň několik jeho přátel.⁵⁵ Ne každý revenant musí být ale nutně postavou hororovou,⁵⁶ zejména jde-li o duchy bývalých trampů. V takovém případě často pointa příběhu spočívá ve zjištění, že hrdinové povídky jsou po smrti nebo že jiná již mrtvá postava je dále aktivní a vstupuje do děje.⁵⁷ Postavy zakleté (tedy potenciálně i živé, ale projevující se podobně jako revenanti) se objevují častěji v dílech humorněji laděných.⁵⁸

Bytosti jako trpaslíci a skřítkové jsou především atributem humorných povídek, v nichž hrají roli pohádkových postav, jimž je potřeba pomoci z nouze, potměšilých drobných škůdců, sarkastických komentátorů⁵⁹ nebo strážců a dárců pokladů.⁶⁰ Obecně bývají do méně vážných příběhů obsazovány i další postavy tradičních pověstí, v současnosti spíše spojené s pohádkovým žánrem jako například

51 Např. Benešová, Anna: Čarodějná. In: *XXXIII. Trapsavec 2007*. Sdružení Avalon, Praha 2007, s. 2–3; Šlápota, Martin: Osudová holka. In: *39. ročník Trapsavec 2013*. Avalon, Praha 2013, s. 22–23.

52 Např. Deneb, B. B.: Povídka pro Jajku. In: *XXXIII. Trapsavec 2007*, s. 7–11; Valina, Miroslav: *Vičí pouto*. Beletris, Praha 2014.

53 Např. Soldát, Petr: Chaloupka. In: *39. ročník Trapsavec 2013*, s. 8–9; Neuvirt, Miroslav: Múza. In: *Brdské povídky II*. Avalon, Praha 2010, s. 25–27.

54 Například nezřetelná postava reprezentující smrtící mráz, viz Šmíd, Zdeněk: Ruce mrazu. *Tramp* 1971, č. 3, s. 22.

55 Např. Čapek, Robert: Noc a vítr. In: *XXXIII. Trapsavec 2007*, s. 17–18; Hons, Jiří: Vysoké sněhové závěje. In: *38. ročník Trapsavec 2012*, s. 12–14.

56 Příklad využití tohoto motivu ve spíše humoristické povídce poskytuje např. Valina, Mirek: Nenalézači pokladů. In: *Trapsavec – almanach pětadvaceti ročníků tramské literární soutěže*, s. 24–25 (pův. vydáno 1993).

57 Např. Doležel, Petr: Noční návštěva. In: *39. ročník Trapsavec 2013*, s. 14–15; Karellová, Magdalena: Vražda hajnýho. In: *Brdské povídky II*, s. 27–28; Vrana, Vladimír: *Vander ako malina*. Tramské združenie Severka, Martin 2008, s. 28–30. Pozoruhodný je motiv upíra, který se stane trampem v povídce Kamarádi, zahalujte si krky (časopis *Tulák Svazu brněnských osad* 1972, č. 2, Národní muzeum, Etnografické oddělení, inv. č. H4-T-1330).

58 Velinský, Jaroslav: Kouzelný trsátko. *Stezka* 1968, č. 4, s. 5.

59 Např. Soldát, Petr: Pidimužík. In: *XXXIII. Trapsavec 2007*, s. 17–18.

60 Např. Slepíčková, Pavla: Voriginál, vole! In: *Trapsavec 43*. Sdružení Avalon, Praha 2017, s. 18–19.

vodník, přičemž jejich popis, atributy a chování se od pohádkových předobrazů příliš neliší – vodník bývá postavou teoreticky sice mocnou, ale vůči trampům spíše přátelskou a obtížně se vyrovnávající s nástrahami moderní doby.⁶¹ Do humoristických povídek zpravidla patří i mimozemšťané, přičemž pointa mnohdy spočívá v nerozpoznání mimozemšťana hrdiny a v jeho záměně s jiným typem postavy.⁶² Ďábelské postavy jsou většinou odvozeny od tradičního pohádkového či obecně folklorního archetypu čerta či ďábla a příliš se od něj neodchylují.⁶³

Trampové také akceptovali za své některé konkrétní folklorní postavy z oblastí, které navštěvovali, například brdského horského ducha Fabiána,⁶⁴ zároveň k nim ale vytvářeli moderní alternativy – v kronikách ze sedmdesátých let je tak zmiňován i vládce Brd Karpeles,⁶⁵ v prostředí Brdské smečky, volného trampského sdružení, zase vznikla snad někdy v osmdesátých letech postava Ježilampase, vládce střední části brdského pohoří, v níž se v té době nacházel vojenský újezd.⁶⁶ Mezi stejnou skupinou trampů se rozšířil i motiv čučků – specifické odrůdy zlomyslných lesních skřítků.⁶⁷ Funkci trampského lokálního patrona nabýval také již zmiňovaný Hagen,⁶⁸ jinak spíše reprezentant skupiny pojmenovaných a nebezpečných fantomů současného folkloru, jako byli též Kožený Kabát (Kožeňák) nebo nikoli výhradně trampský Fosforák.⁶⁹ Nadpřirození patroni míst se stávali a stávají součástí trampské symboliky, objevují se kromě literatury mimo jiné i v trampském výtvarném umění, vážou se na ně některé

61 Např. Daněk, Tomáš: Barvínek. In: *Trapsavec 41*. Avalon, Praha 2015, s. 4–5.

62 Např. Soldát, Petr: Setkání, až nečekaně blízké. In: 39. ročník *Trapsavec 2013*, s. 20–21.

63 Vyčítal, Jan: Dobrodružství zálesáka Čajníka různá i hrůzná – 1. Čertův mlýn, nestránkováno; nepřímo Ryvola, Miki: Faust. In: *Čaj s příchutí jehličí*. Ed. Jan Vyčítal. Carmen, Praha 1992, s. 58.

64 Např. Soldát Petr: Povídání nad kotlíkem. In: *Brdské povídky III*. Avalon, Praha 2017, s. 26–29; Zárybnický, Stanislav: Dlouhej Tom. In: *Brdské povídky*. Avalon, Praha 2005, s. 22–24.

65 Kronika Hebronu, 1970–1971. Národní muzeum, Etnografické oddělení, inv. č. H4-T-2173.

66 Kutloch: Ahoj Brdská vločko Myslím, že je nejvyšší čas, abych tě seznámil s Ježilampasem! *Brdská vločka* 1, 2002, č. 3, s. 13.

67 Synák, Vladimír: Čučkové. In: *Brdské povídky*, s. 12–14; též např. Jaroš, Ondřej Višňák: Šepoty ohněpravce. Jan Frána – Hafran, Plzeň 2014, s. 7–8.

68 Pohunek, Jan: *Stíny mezi stromy. Extravilán v současných pověstech*, s. 44–46.

69 K oběma postavám viz též: Specifika trampské pověsti. *Národopisný věstník XXVII* (69), 2010, s. 33–55 a Janeček, Petr: Černá sanitka: druhá žeň, s. 145–148. V trampské literatuře a lesním prostředí viz Synáková, Iva: Není se čeho bát. In: *Brdské povídky III*, s. 13–15.

zvyky a víra v ně byla spolu s univerzálním trampským bohem Pajdou po roce 1989 uváděna dokonce i třeba ve formulářích sčítání lidu.⁷⁰

Bytosti vytvořené čistě pro potřeby literární tvorby bez zřetelné inspirace z jiných zdrojů⁷¹ nejsou příliš časté. Ojedinele se také vyskytují jiné fantastické a pohádkové postavy přesazené do trampského kontextu jako například yetti nebo dvanáct měsíčků.⁷² Vcelku univerzální je postava tajuplného staršího trampa, který se chová jako ochránce, mentor, pomocník nebo dárce⁷³ a jenž může být případně v průběhu příběhu ztotožněn s některou ze známých postav, jako jsou trampský bůh Pajda,⁷⁴ brdský horský duch Fabián⁷⁵ nebo další bytosti s kořeny v obecně známé mytologii a folkloru.⁷⁶

Za zmínku stojí, že navzdory obecné aktuální oblibě fantasy literatury mají nadpřirozené a fantaskní postavy v trampské tvorbě užší motivickou vazbu na své folklorní předobrazy než na standardní inventář obecné fantasy. V povídkách se tak obvykle setkáme s různými variacemi na víly, skřítky a trpaslíky, nikoli ale s jejich tolkienovskými verzemi. Zdá se tedy, že světová obecná fantasy se s fantasy trampskou příliš neprolíná, byť řada trampů díla tohoto typu konzumuje. Dá se předpokládat, že hlavním důvodem, proč zde k výraznému ovlivnění nedochází, je to, že z hlediska autorství patří každý z žánrů do jiného kontextu a tolkienovští elfové a trpaslíci by v domácím prostředí působili nevěrohodně i v rámci fikčního světa díla.

5 Příroda

Jak ale tedy fantastické postavy v trampské literatuře vypovídají o přírodním prostředí, do něž jsou jednotlivé příběhy díky svému spojení s trampingem zasazeny? Reprezentují skutečně vztah trampů ke krajině, nebo je jejich význam spíše diktován zápletkou, je daný proměnami trendů v obecné beletrii a nabývá

70 Dvořáková, Magdalena Waki: Trampská mytologie. In: Pohunek, Jan: *Století trampingu*. Národní muzeum, Praha 2018, s. 117.

71 Např. Pařezák – inteligentní pařez plnící přání – viz Šálková, Jaroslava: Brdská seznamka. In: *Brdské povídky II*, s. 4–7.

72 Konečný, Michal: Tuhle zimu sněžilo nepřetržitě od konce října. In: *Brdské povídky II*, s. 9–14; Kavče: Přepis. *Vitamín Kř* 2012, č. 7, s. 20–22.

73 Zárybnický, Stanislav: Vobchod. In: *Brdské povídky II*, s. 32.

74 Fyzička: O trampském bohu Pajdovi. *Tramp* 1969, č. 12, s. 3.

75 Šlápota, Martin: U dvou blbů. In: *Brdské povídky III*, s. 17–19.

76 Např. postava Odina v Jimmy: Pohádka pro vandraky. *Roverská sosna* 2010, č. 2, s. 8–9 nebo trampského kouzelného dědečka v Marion: Trampská pohádka. *Tramp* 1969, č. 7–8, s. 2–3, 26.

různých odstínů a intenzity spíše nahodile? Existují nějaké rysy takových postav, které jsou typické pro trampskou tvorbu? Na základě výše uvedených příkladů je zřejmé, že trampská fantastická literární tvorba neexistuje ve vakuu. Přijímá četné inspirace z folkloru i populární kultury většinové společnosti a odráží trendy, jež se v ní projevují. Zároveň si ale z širokého množství možností vybírá zejména takové postavy a děje, které je snadné zasadit do trampského kontextu a mají vazbu na místa trampy navštěvovaná. Prostor tak dostávají folklorní postavy dnes už vnímané spíše pohádkově, jako jsou víly nebo různé skřítkové tradičně spojené s přírodním prostředím. Do trampské tvorby a folkloru jsou rovněž přijímány (nebo dokonce nově vymyšleny) výrazné lokální postavy krakonošovského typu. Nadpřirozeným bytostem včetně těch nebezpečných bývá také často, byť spíše nepřímě, přiznáváno jisté „domovské právo“ na oblast, kterou obývají – jejich výskyt v lese je stejně přirozený, jako třeba u lesní zvěře. Zlovolný duch může v povídce překvapit a zahubit několik trampů nebo jimi může být naopak poražen, ale nikoho ani nenapadne pokoušet se třeba o preventivní exorcismus Hagena nebo definitivní vyhnání potměšilých skřítků. Lze v tom možná sledovat odraz základních principů romantického estetického paradigmatu – divoká příroda má hodnotu sama o sobě,⁷⁷ může přinášet i smrt, ale to není důvod k jejímu zkulturnění. Řada příběhů má naopak „ekologické“ vyznění, při němž jsou nadpřirozené bytosti vnímány jako ohrožené, jako strážci přírody⁷⁸ nebo se rozhodnou pomstít nevhodně se chovajícím osobám.

Patrná je i vazba na konkrétní situace a lokality nebo jejich typy. K mnoha setkáním trampů s nadpřirozenými bytostmi nedochází v literatuře „pouze“ někde v lese, ale spíše na místech, která buď obsahují prvek s bytostí spojovaný (hrad u ducha, rybník u vodníka), nebo umožňují zastavení a spočinutí. Málo strašidel se přidá k vandrujícímu trampovi, spíše se začnou scházet ve chvíli, kdy se usadí u ohně nebo k obědu. Interakce mezi lidskými a nadpřirozenými hrdiny zde připomínají náhodná setkání trampů, např. když k táborovému ohni přijde další kolemjdoucí.⁷⁹ Lidmi organizovaný prostor v lesním prostředí před nadpřirozenými bytostmi nechrání – rozdělání ohně v lese nebo postavení

77 K vývoji romantického estetického myšlení v kontextu evropské kultury viz Stibral, Karel: *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. Dokořán, Praha 2005.

78 Motiv víly v povídce takto využil už zakladatel woodcraftu E. T. Seton, viz Seton, Ernest Thompson: *The Fairy Lamps*. In: *Woodmyth and Fable*. The Century Co. místo vydání neuvedeno, 1905, s. 48–52. Česky vydáno jako *Kouzelné svítilny*. *Pajda* 1980, č. 1 (údajně přepsáno z blíže nespecifikovaného čísla časopisu *Vatra* z roku 1923).

79 Nejlépe víla či jiná podobná bytost vhodného pohlaví a věku, viz např. Konečný, Michal Jupp: *Udělal mi něco s palcem*. Sdružení Avalon, Praha 2007, s. 53–56.

trampské boudy bytosti nezaplaší, spíše jim poskytne centrální místo, ke kterému se mohou stahovat. Interakce jsou ale spíše individuální nebo se odehrávají mezi malým množstvím postav; ani dobrotiví nadpřirození dědečkové nepřicházejí na velké potlachy. Setkání s nadpřirozenými bytostmi tak jsou setkáními trampů s prostředím, ve kterém jsou hosty a jež je nutné respektovat.

Zároveň ale trampové nejsou v lese naprostými cizinci. I oni si na něj nárokují domovské právo, přičemž i nebezpečné strašidlo je zde lepším sousedem (a potenciálním spojencem) než necitlivý padour či zlomyslný hajný. Projevy nadpřirozených sil navíc zvyšují estetickou hodnotu místa, které trampové navštěvují, umožňují mu vyvolávat silnější emoce. I to může být jeden z důvodů vytváření nových příběhů nebo různých postav spojených s konkrétní lokalitou, ať už jde o duchy hradních pánů, na něž je možné podmíněčně věřit díky jejich nejisté míře reálnosti, nebo postavy typu čučků, u nichž dojde napřed k vytvoření postavy, a pak se v ní věří, přičemž se tato různě vážně pojímaná víra stává součástí sdílené identity místní skupiny trampů. Vzniká *genius loci*, který v sobě odráží nejen povahu místa, ale i vztah svých tvůrců k němu. Při úvahách o roli nadpřirozených bytostí nelze ani opominout, že víra v různé nadpřirozené entity může být u některých osob skutečně procitována v rámci různých spirituálních a náboženských světů.⁸⁰ Netýká se to přitom pouze novopohanské a new age spirituality – na Opavsku jsem se například v trampsko-speleologickém prostředí setkal s varováními před spiritismem, vyvoláváním démonů a uctíváním ďábla postavenými na křesťanském základě. V tomto případě šlo ale spíše o lokální netrampský folklor, trampským prostředím pouze zprostředkovaný.⁸¹

6 Závěr

Četnost výskytu nadpřirozených postav v trampské literatuře nebyla v průběhu času konstantní a je tedy zřejmé, že i o vztahu trampů k prostředí, které navštěvují, mohou takové motivy vypovídat v některých obdobích lépe než v jiných. V rámci prvorepublikového trampingu byly tyto prvky užívány spíše v ironickém, satirickém či jiném obdobném kontextu, nástup

80 Viz např. Dvořáková, Magdalena Waki: *Trampská mytologie*. In: Pohunek, Jan: *Století trampingu*, s. 117.

81 Okoun.cz, diskusní klub Trať se ztrácí ve tmě... [on-line], https://www.okoun.cz/boards/trat_se_ztraci_ve_tme...?f=20100422-192711 [přístup 26. 5. 2018]. Občanská identita příspěvatele Petr_K je autorovi tohoto textu známa, témata byla diskutována i při osobních setkáních.

mysteriózních a strašidelných příběhů do trampské literatury je možné spojit až s „trampskou renesancí“ šedesátých let. Ani v tomto období ale netvořily alespoň v trampských časopisech početnou skupinu textů, nadále převažovaly povídky zasazené do exotického prostředí nebo popisující každodenní život trampů. V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let se nicméně fantastická a fantaskní vyprávění stala trvalou a uznávanou součástí trampské literární tvorby a tento trend pokračoval i od devadesátých let dále. V současnosti je užívání fantastických motivů relativně⁸² hojně zejména v některých autorských okruzích (typicky soutěž Trapsavec),⁸³ oproti tomu například ryze westernové dobrodružné příběhy jsou již otiskovány málo. Neznamená to, že by se westernová estetika z trampingu zcela vytratila - například v rovině materiální kultury je zde přítomna stále. Spíše je možné uvažovat o tom, že změna souvisí s obecnou akceptací a nárůstem významu literární fantastiky mimo trampské prostředí na jedné straně a ústupem zájmu o westernové dobrodružné příběhy v populární kultuře na straně druhé. Fantastická tvorba nepatří mezi základní atributy trampské subkultury (na rozdíl například od SF fandumu, LARPů⁸⁴ apod.), v jejím širším kontextu si ale našla své místo.

Trampská fantastická beletrie obvykle staví na konfrontaci každodenního života trampů s nadpřirozenými postavami nebo jevy, přičemž ty mohou být prezentovány jako něco neobvyklého (zejména u „hororů“) nebo naopak očekávatelného (spíše v humoristické próze). Specifický podžánr tvoří různé trampské pohádky nebo mytologické parodie, které se často alespoň stylem pokoušejí odkazovat na *Bohatýrskou trilogii*. Lesní a jiné volnou přírodu obývající bytosti jsou představovány v rámci romantického estetického paradigmatu, v němž i nebezpečí a přirozená ošklivost či temnota⁸⁵ mohou znamenat hodnotu samy o sobě, protože jsou schopny vzbuzovat emoce. Vnímání takových bytostí je

82 Tzn. tvoří většinu, jsou ale pravidelně zastoupeny v povídkových sbírkách, časopisech a dalších publikacích.

83 Ze současných autorů, v jejichž díle fantastické prvky převažují, je možné jmenovat např. Miroslava Valinu, který je zároveň překladatelem sci-fi literatury a je zapojen do českého SF fandumu. Kromě již citovaných děl tohoto autora viz též např. Valina, Miroslav: *Claim – trampské povídky*. Sdružení občanů Exodus – Sdružení Avalon, Třemošná – Praha 2008.

84 Zkratka z anglického termínu Live Action Role Play – hry na hrdiny, které se odehrávají v reálném prostředí a jejichž účastníci se ujímají rolí jednotlivých vystupujících postav v předem připraveném příběhu.

85 Rozlišení mezi přirozenou a nepřirozenou ošklivostí je zde důležité. Temný močál v klínu skal může být vnímán v zásadě pozitivně, lidmi vytvořená divoká skládka již nikoli.

tedy v souladu s obdobným vnímáním divoké přírody. Nadpřirozená bytost navíc místo ozvláštňuje a může se stát i jeho patronem či společným symbolem skupiny trampů. Přejímky z tradičního folkloru jsou zde poměrně časté, stejně jako inspirace současnými pověstmi. Trampskou fantastickou literaturu lze proto v takových případech řadit do kategorie folklorismu, nápodoby a adaptace folklorních žánrů v jiném kontextu, či přesněji folkloresky (v AJ *folkloresque*), percepce a performance folklorních motivů v rámci populární kultury. Vazba na starší folklor zde novému textu poskytuje větší autenticitu.⁸⁶

Tento článek vznikl s podporou grantového projektu č. 16-15962 (GAČR) *Tramping v českých zemích v letech 1918 až 1989: subkultura v interakci se státem a společností*, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Abstract

The Czech hiker movement (*trampské hnutí*) is largely based on various forms of interaction with the land that the hikers (*trampové*) visit and live on. This close relationship between hikers and the natural environment is, among other things, reflected in hiker legends and works of literature. Here, at the intersection of belles-lettres and folklore, we find numerous instances in which writers have taken various beings of superstition or fairy tales, and placed them in new contexts. This has led to the rediscovery and adaptation of traditional characters, like Fabian (the Krakonoš, or Rübezahl, of the Brdy mountains), or more generally defined supernatural forest beings like dwarfs, fairies and wild men. This also includes the creation of characters that are entirely new and plots that set traditional elements into different contexts.

The article takes a folklore-literary perspective to analyse the way these motifs have been used in hiker fiction since the early twentieth century, the ways it differs from oral and historical literary representations, and what these non-hiker characters and distinctive atmospheres reveal about hikers' perceptions of the natural environment. The source material for this article consists of hiker fiction of the twentieth and early twenty-first centuries, and also considers the topics generally in the development of the composition of the motifs of hiker literature, which may be influenced by 'mainstream' mass culture.

86 Podrobněji viz *The Folkloresque: Reframing Folklore in a Popular Culture World*. Eds. Michael Dylan Foster, Jeffrey A. Tolbert. University Press of Colorado, Boulder 2016.

Klíčová slova

tramping; literární fantastika; současné pověsti; vnímání přírody a krajiny

Key words

hiking (tramping); fantasy fiction; contemporary legend; perception of nature and landscape